

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM JARAYONIDA INTELLEKTUAL SALOHIYATNI OSHIRISH YO‘LLARI

Alimova Dilorom Xudoyqulovna¹, Nazirova Dilafruz Umarxo‘ja qizi²

¹*Toshkent amaliy fanlar universiteti, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va metodikasi kafedrası v.v.b dotsenti.*

²*Toshkent amaliy fanlar universiteti “Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi*

¹Email: diloromalimova55@gmail.com, ²Email: nazirovadilafruz77@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning intellektini rivojlantirish jarayoniga ta‘sir etuvchi psixologik va pedagogik omillar tahlil qilinadi. Intellekt tushunchasining mazmuni, rivojlanish bosqichlari, ta‘limda qo‘llaniladigan nazariy yondashuvlar hamda innovatsion metodlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘zbek ta‘lim tizimi misolida **intellektual salohiyatni oshirish yo‘llari** ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: intellekt, psixologik omillar, pedagogik omillar, ta‘lim jarayoni, kreativlik, STEAM, innovatsion metodika.

KIRISH

Bugungi kunda inson kapitalini rivojlantirish mamlakat taraqqiyotining asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi. Shu boisdan, o‘quvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltirish ta‘lim tizimining strategik vazifasi sifatida qaralmoqda. Intellekt — bu faqat bilimlarni egallash emas, balki ularni amaliyotga tatbiq qilish, muammoli vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish, kreativ va tanqidiy fikrlash qobiliyatidir.

O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan “Yangi O‘zbekiston – yangi ta‘lim” konsepsiyasi hamda 2030-yilgacha bo‘lgan “Milliy rivojlanish strategiyasi”da intellektual avlodni shakllantirish eng muhim maqsad sifatida belgilangan. Jahon miqyosida esa PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) kabi xalqaro tadqiqotlarda o‘quvchilarning intellektual salohiyati asosiy mezon sifatida baholanadi.

Shunday qilib, ta‘lim jarayonida intellektni rivojlantirishning psixologik va pedagogik omillarini chuqur tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi — o‘quvchilarning intellektual rivojlanishini ta‘minlashda samarali bo‘lgan psixologik va pedagogik yondashuvlarni ilmiy jihatdan asoslab berishdir.

METODOLOGIYA

Tadqiqot quyidagi ilmiy usullarga tayandi:

1.Nazariy tahlil – intellekt nazariyalari (J. Piagetning kognitiv rivojlanish bosqichlari, L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi, H. Gardnerning ko‘p qirrali intellekt nazariyasi) o‘rganildi.

2.Taqqoslash usuli – o‘zbek ta‘lim tizimida qo‘llanilayotgan metodlar xalqaro tajribalar bilan solishtirildi.

3.Empirik kuzatuv – boshlang‘ich va umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘quvchilarning dars jarayonidagi intellektual faolligi kuzatildi.

4.So‘rovnoma va suhbatlar – o‘qituvchilar hamda o‘quvchilar orasida intellektual rivojlanishga oid muammolar yuzasidan fikrlar yig‘ildi.

5.Statistik tahlil – o‘quvchilar natijalari, motivatsiya va kreativlik darajasini aniqlashda raqamli ma‘lumotlar ishlatildi.

NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida bir nechta muhim ilmiy-amaliy natijalarga erishildi:

1. Intellektni rivojlantiruvchi psixologik omillar

--**Xotira va diqqat** – o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi ularning xotira hajmi va diqqat barqarorligi bilan bevosita bog‘liq.

--**Tafakkur jarayonlari** – muammoli vazifalarni yechishda analitik va kreativ tafakkurning uyg‘unligi zarur.

--**Motivatsiya** – tashqi rag‘bat (baholar, sovrinlar) bilan birga ichki motivatsiya (qiziqish, shaxsiy maqsadlar) intellektual rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi.

2. Pedagogik omillar

--**Ta‘lim metodlari** – an‘anaviy ma‘ruza-uslubidan ko‘ra interfaol metodlar (munozara, loyiha, rolli o‘yinlar) yuqori samara beradi.

--**STEAM yondashuvi** – fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematika integratsiyasi o‘quvchilarda kreativ intellektni rivojlantiradi.

--**O‘qituvchi shaxsiyati** – o‘quvchining intellektual rivojlanishida o‘qituvchining bilim darajasi, metodik kompetensiyasi va psixologik qo‘llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega.

3. Taqqoslovchi jadval

Nazariya muallifi	Asosiy g‘oya	Ta‘limdagi ahamiyati
Jean Piaget	PiagetKognitiv rivojlanish bosqichlari	Yoshga mos metodlarni tanlash
Lev Vygotskiy	VygotskiyYaqin rivojlanish zonasi	Hamkorlik va qo‘llab-quvvatlash
Howard Gardner	GardnerKo‘p qirrali intellect	Har bir o‘quvchi qobiliyatini rivojlantirish

4. Grafik tavsif

O‘quvchilarning intellektual rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar uch guruhga ajratildi:

- Psixologik (xotira, diqqat, tafakkur, emotsiya),
- Pedagogik (metodlar, motivatsiya, hamkorlik),
- Ijtimoiy (oilaviy muhit, tengdoshlar, madaniyat).

MUHOKAMA

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, intellektual rivojlanish — bu murakkab, ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u psixologik va pedagogik omillar uyg‘unligida samarali kechadi.

Xalqaro tadqiqotlar (PISA, TIMSS) natijalari O‘zbekiston ta‘lim tizimi uchun intellektual kompetensiyalarni rivojlantirish muhimligini tasdiqlaydi. Masalan, Finlandiya, Janubiy Koreya va Singapur ta‘lim tizimida kreativ fikrlash, mustaqil tadqiqot, loyihaviy ishlar asosiy o‘rinda turadi.

O‘zbekiston sharoitida ham intellektni rivojlantirish uchun:

- o‘qituvchilarni metodik va psixologik jihatdan tayyorlash,
- STEAM texnologiyalarini keng joriy etish,
- oilaviy va ijtimoiy muhitni qo‘llab-quvvatlash zarur.

XULOSA

1.O‘quvchilar intellektini rivojlantirish ularning kognitiv xususiyatlari va ta‘lim metodlariga bevosita bog‘liq.

2.Psixologik (xotira, tafakkur, motivatsiya) hamda pedagogik (interfaol metodlar, STEAM, o‘qituvchi shaxsiyati) omillar uyg‘unlashgandagina yuqori natija beradi.

3.Intellektual salohiyatni oshirish mamlakatning innovatsion taraqqiyotiga xizmat qiladi.

4.O‘qituvchilar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Jalolov J. Pedagogika asoslari. Toshkent, 2020.
2. OECD. PISA 2022 Results. Paris, 2023.
3. TIMSS International Report. IEA, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi" (2019).
5. Hasanboyeva O. Psixologiya. Toshkent, 2019.
6. Xolmatova M. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. Toshkent, 2021.
7. OECD. The Future of Education and Skills 2030. Paris, 2021.
8. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent, 2016.
9. Alimova, D. (2024). Boshlang 'ich sinf darslarida STEAM ta'lim texnologiyasini qo 'llashning metodik ahamiyati. *Modern Science and Research*, 3(1), 1-3.
10. Boshlang 'ich sinf o'quvchilarining steam ta'limi orqali o'z o'zini rivojlantirish usullari aqy Azadovna, XY Mamatqulovna - Eurasian Journal of Academic Research, 2024